

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ PROBLEMS OF PENSION PROVISION REGULATION IN UKRAINE

УДК 331

Корбутяк А.Г.

к.е.н.,

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Сокровольська Н.Я.

к.е.н., доцент

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

У статті розглянуто актуальні проблеми реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. Проаналізовано вплив законодавчих змін у сфері пенсійного забезпечення на сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни, визначено суперечливі аспекти пенсійного реформування в країні.

Ключові слова: пенсія, пенсійне забезпечення, недержавне пенсійне страхування, пенсійна реформа, пенсійна система, солідарна система.

В статье рассмотрены актуальные проблемы реформирования системы пенсионного обеспечения в Украине. Проанализировано влияние законодательных изменений в сфере пенсионного обеспечения на современном этапе социально-экономического

развития страны, определены противоречивые аспекты пенсионного реформирования в стране.

Ключевые слова: пенсия, пенсионное обеспечение, негосударственное пенсионное страхование, пенсионная реформа, пенсионная система, солидарная система.

The article deals with the actual issues of the pension system reforming in Ukraine. Theoretical foundations of pension principles of the pension system are presented. The legislative changes in pension insurance system at the present stage of socio-economic development of Ukraine are analysed. Controversial aspects of pension reform in the country are defined.

Key words: pension, pension provision, pension reform, pension system, solidarity system, storage system.

Постановка проблеми. Пенсійне забезпечення є однією з основних складових системи соціального захисту населення. Загострення соціальних проблем, сучасний незадовільний стан економіки, погіршення співвідношення між працездатним населенням і пенсіонерами, прогресуюче старіння населення та складна демографічна ситуація в країні вимагають відповідних підходів до пенсійного забезпечення та реформування пенсійної системи України загалом. Проте, успішність реформування пенсійної системи визначається не тільки політичною доцільністю прийнятих рішень, а також і ступенем їх соціально-економічної обґрунтованості у довгостроковій перспективі.

Необхідність ефективної реалізації пенсійної реформи, регулювання питань пенсійного забезпечення потребує розробки теоретичних основ і практичних заходів щодо регулювання пенсійного забезпечення населення як у процесі реформування, так і в подальшому його функціонуванні.

До чинників складного фінансового стану пенсійної системи України відносять: демографічні, економічні, політичні, соціальні, правові, інституційні, адміністративні, ідеологічні, морально-психологічні тощо. Взаємовплив зазначених чинників вимагає багатоваріантних розрахунків і врахування вагомості кожного із зазначених факторів.

Щодо законодавчих засад механізму державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи, то вони також не є сприятливими для залучення фінансових ресурсів до пенсійної системи, тому що існуюча нормативно-правова база у цій сфері є недосконалою. Нормативно-правове поле пенсійної системи потребує подальшого розвитку та приведення багатьох чинних законодавчих актів у відповідність із базовими законами, що регулюють питання пенсійного забезпечення та реформування пенсійної системи [6].

Однією з причин низької ефективності моделі державного регулювання пенсійного забезпечення в Україні є відсутність єдиної державної ідеології, методологічної бази пенсійної політики та соціальних перетворень в українському суспільстві загалом.

Пенсійна система в існуючому вигляді не забезпечує належного задоволення потреб пенсіонерів. Вона працює в умовах значного фінансового дефіциту та знаходиться на перехідному етапі свого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку механізму державного регулювання пенсійного забезпечення, особливостей недержавного пенсійного забезпечення досліджували у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: Д. Еванс (John R. Evans), Р. Чомік (R.Chomik) Ф. Стіварт (F. Stewart), Т. Бондарук, І. Бондарук, І. Ветухова, В. Гриньова, В. Жернаков, Т. Завора, Т. Калінеску, І. Кравченко, В. Кудряшов, О. Линдюк, А. Михайлов, Л. Птащенко, П. Рубанов, О. Слюсарчук, Н. Цікановська, Г. Яковлева, О. Ярошенко та ін.

Нині в Україні відбуваються складні політичні, економічні, соціальні і демографічні процеси, які мають об'єктивний і довгостроковий характер та значно впливають на механізми та модель державного регулювання пенсійного забезпечення. Фінансова криза пенсійної системи України зумовлена зменшенням виробництва, недосконалою системою оплати праці населення, низькими показниками зайнятості населення та поширенням практики надання пільг зі сплати пенсійних внесків тощо. Ці проблеми становлять системний характер.

Формування цілей дослідження. Метою даного дослідження є визначення основних засад державного регулювання пенсійного забезпечення та аналіз актуальних проблем реформування вітчизняної пенсійної системи на сучасному етапі.

Виклад основних результатів дослідження.

Про недоліки в сучасній пенсійній системі свідчить ряд факторів, а саме: продовжується тенденція зростання дефіциту бюджету ПФУ; зберігаються високі ризики дефіциту бюджету ПФУ в середньо- і довгостроковій перспективі; виразнішою стає тенденція до зменшення власних надходжень; посилюється розрив пенсій і заробітної плати; недосконалість механізмів обчислення та перерахунку пенсій, відсутність максимальної залежності пенсійних виплат від персоналізованих страхових внесків застрахованих осіб; відсутність інтересу населення до участі у формуванні пенсійних накопичень; високий ступінь залежності пенсійної системи від економічної та політичної ситуації; заборгованість зі сплати внесків до фонду; виплата великої кількості дострокових і пільгових пенсій; існування пільг зі сплати пенсійних внесків; ухиляння платників від сплати страхових внесків; тіньова заробітна плата тощо.

Усі ці проблеми впливають на те, що в українському суспільстві не достатньою мірою вирішуються питання механізму регулювання у сфері пенсійного забезпечення та пенсійного захисту громадян, що призводить до низки соціальних і економічних проблем.

Центральним органом виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері пенсійного забезпечення є Пенсійний фонд України, доходи бюджету якого відіграють важливу роль у повному та своєчасному забезпеченні населення відповідними соціальними благами, тобто пенсійними виплатами, на які вони мають право згідно Конституції України. Формування та динаміка доходів Пенсійного фонду України протягом 2013-2015 років наведені у табл.1 [7; 9].

Якщо розглядати структуру сукупних доходів бюджету ПФУ, то сюди входять як власні, так і передані кошти. Власні кошти становлять головну частину доходів Пенсійного фонду України (від 64 % до 69 % за досліджуваний період), з яких приблизно 98 % – це страхові внески.

Частка коштів що передані з Державного бюджету України до доходів ПФУ в загальній структурі доходів становить близько третини сукупних доходів ПФУ. У 2013 році частка коштів державного бюджету становила 32,9%, 2014 році – 31,0%, 2015 році – 35,8% [9]. Така динаміка доходів свідчить про перманентне збільшення навантаження на бюджетну систему країни. Кошти державного бюджету спрямовувалися на виплату пенсій, надбавок і підвищень до пенсій відповідно до державних пенсійних програм, хоча могли б бути спрямовані на розвиток економіки України.

Динаміка видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України у 2013-2015 роках наведена в табл. 2 [7; 9].

Найбільшу питому вагу у структурі видатків бюджету Пенсійного фонду України займають видатки за рахунок власних надходжень, у 2013 році вони становили 79,7%, 2014 році – 79,0%, 2015 році – 64,3%.

Видатки за рахунок коштів державного бюджету у загальній структурі видатків у 2013 році склали 20,3%, 2014 році – 20,9%, 2015 році – 35,7%.

Найбільша частина коштів з бюджету ПФУ спрямовується на пенсійні виплати. У 2015 році ці виплати склали 262036,9 млн грн, тобто вони становили 98,6 % від загальних видатків ПФУ. Щодо адміністративних витрат у 2015 році, то вони склали 2400 млн грн, або 0,9 % від загальних видатків ПФУ. Також витрати, які стосуються поштового збору та розрахунково-касового обслуговування, становили 1300 млн грн [7; 9].

Таблиця 1
Формування та динаміка доходів Пенсійного фонду України у 2013-2015 роках
млн грн

Показник	Роки			Відхилення, %	
	2013	2014	2015	2014/2013	2015/2014
Доходи загалом	252755,0	244277,0	264732,0	96,6	108,4
Залишок коштів на початок року	2526,6	2405,0	1767,8	95,2	73,5
Власні надходження	166864,0	168923,0	169831,0	101,2	100,5
Кошти державного бюджету	83233,6	75813,9	94811,6	91,1	125,1

Таблиця 2
Формування та динаміка видаткової частини бюджету Пенсійного фонду України у 2013-2015 роках
млн грн

Показник	Роки			Відхилення, %	
	2013	2014	2015	2014/2013	2015/2014
Видатки загалом	250350,0	243478,0	265655,0	97,3	109,1
Видатки за рахунок власних надходжень	199432,0	192374,0	170900,0	96,5	88,8
Видатки за рахунок коштів державного бюджету	50785,0	50957,0	94800,0	100,3	186,0

Таблиця 3

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів у 2013-2015 роках

Показники	2013 рік	2014 рік	2015 рік	Темпи приросту, %	
				2014/ 2013	2015/ 2014
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	61,4	55,1	59,7	-10,3	8,3
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	840,6	833,7	836,7	-0,8	0,4
Загальна вартість активів НПФ, млн грн	2089,8	2469,2	1980,0	18,2	-19,8
Пенсійні внески, млн грн	1587,5	1808,2	1886,8	13,9	4,3
у тому числі:					
- від фізичних осіб	66,5	71,4	80,3	7,4	12,5
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
- від юридичних осіб	1520,5	1736,1	1806,3	14,2	4,0
Пенсійні виплати, млн грн	300,2	421,4	557,1	40,4	32,2
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	69,0	75,6	82,2	9,6	8,7
Загальний дохід отриманий від інвестування пенсійних активів, млн грн	953,3	1266,0	872,2	32,8	-31,1

Щодо системи недержавного пенсійного забезпечення, то станом на кінець 2015 року в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 72 недержавних пенсійних фонди (далі – НПФ), а також 23 адміністратори НПФ. Для порівняння, у 2014 році у Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 76 НПФ та відповідно 24 адміністратори. У 2013 року в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 81 НПФ та 28 адміністраторів НПФ [8].

Тобто, ми можемо спостерігати зменшення кількості НПФ протягом досліджуваного періоду. У 2015 році кількість НПФ скоротилася на 5,3% порівняно з 2014 роком, у 2014 році відбулося зменшення на 6,2% у порівнянні з 2013 роком. Така динаміка спричинена укрупненням деяких недержавних пенсійних фондів, а також недосконалістю організаційно-правових заходів у сфері їх діяльності.

Розглянемо основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів та темпи їх приросту в табл. 3 [8].

Як видно з табл. 3, станом на кінець 2015 року адміністраторами НПФ укладено 59,7 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 8,3% (4,6 тис. шт.) порівняно з кількістю укладених контрактів за 2014 рік. У 2014 році зменшилася кількість укладених контрактів на 10,3% (6,3 тис. шт.) порівняно з 2013 роком.

З рис. 1 видно, що збільшення кількості пенсійних контрактів у 2015 році порівняно з 2014 роком пов'язане, в першу чергу, зі збільшенням пенсійних контрактів з фізичними особами на 4,7 тис. шт. [8].

Тенденція до зменшення кількості укладених контрактів у 2014 році до 2013 року спричинена в першу чергу зменшенням пенсійних контрактів з юридичними особами на 5,2 тис. шт. та з фізичними особами на 1,1 тис. шт.

Кількість вкладників збільшилася порівняно з кінцем 2014 року на 12,7% (на 6,2 тис.). Збільшення кількості вкладників відбулося за рахунок збільшення кількості вкладників фізичних осіб на 13,3 %.

Кількість вкладників протягом 2014 року зменшилася порівняно з 2013 роком на 2,4% (1,2 тис. вкладників) [8].

Діяльність недержавних пенсійних фондів полягає у акумулюванні активів учасників даного пенсійного фонду та збереженні їх обсягів та вартості, через провадження інвестиційної діяльності. Саме дохід від інвестиційної діяльності дає можливість компенсувати рівень інфляційних процесів, а також збільшувати загальний обсяг активів кожного окремого учасника недержавних пенсійних фондів.

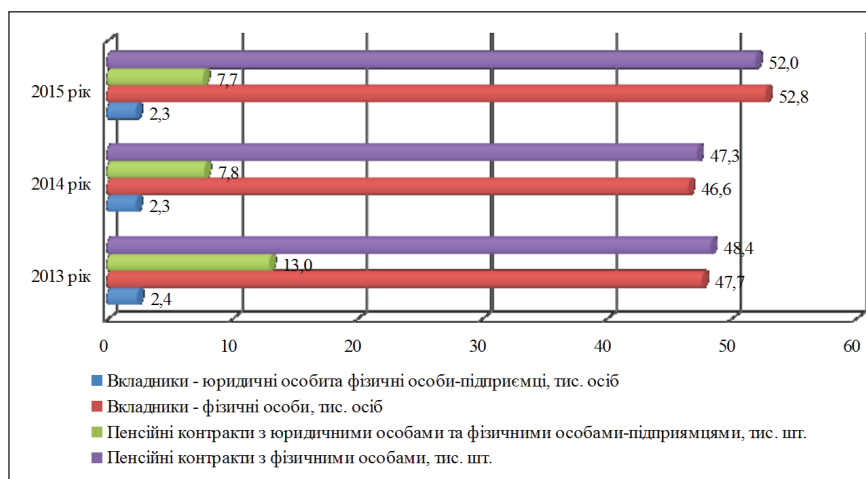

Рис. 1. Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості вкладників у 2013-2015 роках

Отже, можна зробити висновки, що недержавні пенсійні фонди необхідно розглядати, як фінансові установи, які формують довгострокові фінансові ресурси за рахунок пенсійних внесків суб'єктів господарювання і домогосподарств, трансформують їх в інвестиційний капітал з метою забезпечення прийняттого рівня майбутніх пенсійних виплат і самостійно несуть відповідальність за результати своєї діяльності.

Проаналізувавши основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів на фінансовому ринку України можна стверджувати, що вони розвиваються досить динамічно, кількість укладених контрактів, як і загальна кількість учасників НПФ, зростає, хоча кількість недержавних пенсійних фондів скорочується протягом досліджуваного періоду.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи результати дослідження, можна визначити, що недосконалість пенсійної системи вимагає пошуку нових шляхів, спрямованих на її удосконалення, яке повинно проводитися одночасно за двома напрямками: правовим – шляхом удосконалення системи законодавчих документів у галузі пенсійного страхування та пенсійного забезпечення. У зв'язку з цим необхідно систематизувати правові норми, які регламентують пенсійне страхування, а також внести зміни та доповнення, які б враховували конкретно-історичні умови та перспективи розвитку; організаційно-управлінським шляхом удосконалення концептуальних основ стратегічного розвитку соціальної політики держави у сферах соціального та пенсійного страхування.

Сьогодні вітчизняна система обов'язкового пенсійного страхування є багатофункціональним організмом, який працює під керівництвом Пенсійного фонду України. В сучасних умовах Пенсійний фонд України є інституцією, що здійснює формування частини фінансових ресурсів держави задля фінансування пенсійних виплат і забезпечення інвестиціями пріоритетних сфер економіки. На стабільність функціонування цієї інституції впливають такі чинники, як рівень навантаження на працездатне населення країни, вікова структура населення, рівень заробітної плати, рівень доходів громадян літнього віку, диференціація розміру пенсій та ін.

Зарубіжний досвід реформування системи пенсійного забезпечення дозволяє використовувати чимало корисних уроків. Однак, механічне запозичення моделей і механізмів соціального захисту населення, які мали позитивні результати в інших країнах, без урахування конкретних соціально-економічних, політичних, соціокультурних та соціально-психологічних особливостей небажано і неможливо. Державна політика має бути максимально зваженою, щоб непродуманими рішеннями не викликати розчарування суспільства у здійснюваних реформах.

Реформа вітчизняної пенсійної системи має використати, зокрема, такі позитиви зарубіжного досвіду реформування, а саме: створення трирівневої системи, яка найкраще відповідає основній меті пенсійної реформи, а саме: забезпечення гідного рівня добробуту людей пенсійного віку та сталого економічного зростання держави; розподіл відповідальності за пенсійне забезпечення між державою, роботодавцями та працівниками; здійснювати шляхом поступового впровадження накопичувальних елементів до нової багаторівневої системи на зразок угорської; для успішного впровадження накопичувальних (добровільних чи обов'язкових) елементів слід регулярно підвищувати рівень доходів працездатного населення і на його основі поступово підвищувати вікову межу виходу на пенсію, як це зробили постсоціалістичні держави – Казахстан, Латвія та інші.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вишневіська О. А. Пенсійна реформа: зарубіжний досвід для України / О. А. Вишневіська // Аспекти публічного управління. – 2016. – № 8. – С. 42-48.
2. Жилина К.В. Глобальні трансформації фінансових інструментів пенсійного забезпечення / К.В. Жилина // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – 2015. – №7. – С. 13-23.
3. Соколовська Г.І. Недержавні пенсійні фонди в Україні: становлення та перспективи розвитку: Монографія / Г. І. Соколовська: ТНЕУ, 2016. – 226 с.
4. Хемій А.С. Роль пенсійного страхування у забезпеченні фінансового добробуту населення України / А.С. Хемій // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Вип. 4 (2). – С. 51-54.
5. Черненко К.П. Оцінювання ефективності фінансування національної пенсійної системи / К.П. Черненко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 9. – С. 352-357.
6. Ширант А.А. Принципи пенсійного забезпечення: навч. посіб. / А.А. Ширант – К.: ДІА, 2012. – 192 с.
7. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [сайт <http://www.mlsp.gov.ua>].
8. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [сайт <http://www.nfp.gov.ua>].
9. Офіційний сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>.
10. Програми соціального забезпечення в країнах світу // Управління з питань соціального забезпечення США [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/>